

Király Lilla

Az Európai Unió Bírósága ítélezésének hatása a tagállami, különös tekintettel a magyar jogalkalmazásra

1. Bevezetés

Az uniós jog egységes értelmezése, alkalmazása és fejlődése szempontjából az Európai Unió Bíróságának (továbbiakban: Bíróság) és a tagállami bíróságoknak szoros együttműködést kell kialakítaniuk egymással (*der judizielle Dialog*), amelynek legfontosabb eszköze az előzetes döntéshozatali eljárás intézménye.

Az Európai Unió hatásköre – az igazságügyi együttműködés keretében szabályozott – határon átnyúló magánjogi jogvitákra terjed ki,¹ amelyekre a Bíróságnak van jogértelmezési monopóliuma. A jogszabály szellemét, szerkezetét, nyelvtanát és a tagállamok közötti jog-összehasonlító módszert is vizsgálva a Bíróság állapítja meg az uniós tételes jog tényleges tartalmát,² olyan fogalmakat, elveket téve az uniós jog részévé, amelyek eredetileg a Szerződésekben nincsenek nevesítve.³

Az EU magánjoga feletti *kontroll* tehát a Bíróság privilégiuma, ez azonban nem azt jelenti, hogy az Európai Bíróság dönthet olyan jogvitákban, amelyek a tagállamok polgárai között, illetve valamely tagállam és annak polgárai között keletkeztek. Az ilyen ügyekben arra *kompetens*, hogy – előzetes döntés formájában – értelmezze az uniós jogot, illetve állást foglaljon annak érvényessége felől.⁴

¹ Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (a továbbiakban: EUMSZ) 81. cikk (2) bekezdés f) pontja a határon átnyúló vonatkozású polgári ügyek tekintetében teszi lehetővé az igazságügyi együttműködést.

² Lásd a Bíróság C-26/62. számú Van Gend en Loos-ügyben 1963. február 5. napján hozott ítéletét a közösségi jog közvetlen alkalmazásának levezetéséről. Ez az ügy azért különösen jelentős, mert ebben mondta ki először a Bíróság, hogy egy új – európai uniós – jogrendszert alkot, amelyet később a C-6/90. és a C-9/90. számú egyesített Frankovich-ügyekben 1991. november 19. napján hozott ítéletében megerősített.

³ Vesd össze Pekár Tamás: Beszámoló az Európai jog és jogfilozófia című konferenciáról. *Iustum Aequum Salutare*, 4. (2008), 1. 184–191.

⁴ Alkotmánybírósági hatáskörrel rendelkezik a másodlagos jogforrások (például rendelet, irányelv stb.) jogszerűségének vizsgálata során.

A Bíróság kizárólagos *kompetenciájába* tartozik ugyanakkor minden olyan ügy, amelynek legalább egyik szereplője az unió valamelyik szerve,⁵ vagy amikor a tagállamok állnak szemben egymással.⁶ A nemzeti bíróságok és az Európai Bíróság közötti hatáskörmegosztás rendező elve tehát nem az alkalmazandó jog jellegében, hanem a felek személyében keresendő.⁷

A polgári peres eljárás európai *dimenzióba* lépett: számos rendelet, irányelv, zöld könyvek, a lisszaboni szerződés 81. cikke, a Bíróság esetjoga közvetlenül eljárási kérdéseket érintenek.⁸ Ezzel már messze meghaladtuk azt az időszakot, amikor a polgári eljárásjogot teljesen nemzeti jellegű jogterületnek tekintették.⁹ Felmerül a kérdés, hogy melyik jogcsaládhoz válik majd hasonlatossá a robbanásszerűen fejlődő Európai Unió magánjoga, valamint az ehhez kapcsolódó bírászkodás: megmarad-e az eredeti alapítókhoz köthető római-germán családban, vagy átveszi az angolszász jogrendszer jellegzetességeit, vagy egy vegyes rendszer van kialakulóban? Vajon a nemzetek feletti európai polgári eljárásjog milyen hosszú távú hatással lesz a nemzeti jogrendszerekre, és *parallel* jelenséggént miként hathatnak a tagállami jog szabályai az uniós jogra?¹⁰

Jelen tanulmány egyrészt áttekintést nyújt az EU-n belüli jogrendszerek egymásra ható fejlődési irányairól, másrészt az EU-jog tagállami (magyar) bírói

⁵ Közigazgatási bíróságként funkcionál abban az esetben, ha magánszemélyek indítanak eljárást az unió egyes aktusainak megsemmisítését kérve, vagy kártérítést kérnek az uniótól.

⁶ Nemzetközi bírósági feladatkörrel rendelkezik, amikor elmarasztalja a tagállamot az alapszerződésekből fakadó kötelezettségeinek nem teljesítése miatt.

⁷ Blutman László: *EU-jog a tárgyalóteremben. Az előzetes döntéshozatal*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 2003. 14. Az Európai Unióról szóló szerződésnek a joguralom elvét (*rule of law*) deklaráló preambuluma és 2. cikke nem politikai jellegű kinyilatkoztatás csupán, hanem olyan alapvető és élő jogelv, amelyet a luxembourgi testület joggyakorlata során felhasznál és érvényesít. Az Európai Bíróság ezen legfőbb funkcióját, vagyis a jog uralmának biztosítását azokkal az eszközökkel látja el, amelyeket az alapító szerződések biztosítanak a számára. A Bíróság kompetenciái – jogi természetüket tekintve – több csoportba oszthatók: egyes hatáskörök alkotmánybírósági, mások közigazgatási bírósági, ismét mások nemzetközi bírósági hatáskörökre emlékeztetnek, de eljárhat a testület magánjogi, sőt munkajogi ügyekben is. Az első három csoportba sorolható hatáskörök mellett a magánjogi bírászkodásban megjelenő előzetes döntéshozatali eljárással egészül ki a Bíróság tevékenysége. Vsd össze Fülöp Botond: A közösségi jog létrejötté, fejlődése, különös tekintettel az Európai Bíróság jogfejlesztő tevékenységére. *Jogi Fórum*, 2001. november 21.

⁸ Vsd össze Gombos Katalin: *Az Európai Unió jogának alapjai*. Budapest, Wolters Kluwer, 2012. 125–201.

⁹ Nyilas Anna: *A polgári per egyszerűsítésének és gyorsításának eszközei az európai jogrendszerekben, különös tekintettel a kis értékű követelésekre vonatkozó eljárásokra*. PhD-értekezés, Debreceni Tudományegyetem, 2011.

¹⁰ Vsd össze Pekár (2008): i. m. 184–191.

gyakorlatra – ezen belül is főként a polgári eljárásjogra – tett hatásának feltérképezésével foglalkozik.

2. A jogrendszerek konvergenciája az Európai Unió Bíróságának jogalkalmazásában

A nem vallási alapú¹¹ jogrendszerek között megkülönböztetjük egymástól a kontinentális,¹² az angolszász¹³ és a szocialista¹⁴ jogrendszereket. A magyar polgári eljárásjogra történő befolyásuk szempontjából – jogtörténeti szempontból – a kontinentális európai jogrendszeren belül a germán és a latin jogcsaládoknak, továbbá a szocialista jogrendszernek¹⁵ van döntő jelentősége, de az Európai Unióhoz való 2004. május 1-jei csatlakozásunk révén – a jogegységesítés és a jogharmonizáció eredményeként – az angolszász jogrendszer hatásai is egyre erőteljesebben érvényesülnek. Az angolszász és a kontinentális európai jogrendszerek – főleg a határon átnyúló jogviták esetében szembeötlő – folyamatos közeledése: a két rendszert az európai polgári eljárásjog szintjén összekapcsoló rendeletek és irányelvek, a nemzetközi jog alapján alkalmazott jogsegélyegyezmények és multilaterális szerződések, a viszonyossági gyakorlat, a tagállamok nemzetközi magánjogi szabályozása és legfőképpen az Európai Unió Bíróságának jogértelmező gyakorlata¹⁶ nagyon sok kérdést vet fel a jogrendszerek közeledése tekintetében.

¹¹ Vallási alapú jogrendszerek: az iszlám jogrendszer (saríja); a kánonjog; a háláchá jogrendszer az ortodox zsidóság joga.

¹² A kontinentális jogrendszer elsősorban Európára jellemző, kialakulásában nagy szerepe volt a római jognak. Fő jellemzője az írott jog túlsúlya a bírói jogalkotással szemben. Gombos Katalin: *A jog érvényesülésének térsége az Európai Unióban*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014a. 11–12.

¹³ Az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia és a Nemzetközösség tagjainak jogrendszerére az úgynevezett esetjog (precedensek) túlsúlya jellemző.

¹⁴ A korábbi szovjet tagköztársaságokban, a kelet-európai volt szocialista országokban használták, míg Kínában, Kubában, Észak-Koreában és Vietnámban ma is ilyen jellegű jogrendszer a jellemző. Az 1980-as évek végétől – a rendszerváltást követően – a volt szocialista országok jogrendszere újra közeledett a kontinentális jogrendszerhez.

¹⁵ Közép- és Kelet-Európa posztiszocialista országaiban a rendszerváltásokat követően hasonló változtatásokra került sor, ennek jellemzői a bírói hatalom csökkentése, a tárgyalási elv kiszélesítésén keresztül pedig a felek felelősségének növelése volt. Az „ideológiai” reformokat sorra követték a praktikus megfontolásokat és nemzetközi trendeket követő változtatások, amelyek főleg a peranyag szolgáltatásának időbeli korlátozásában és a tárgyalás-előkészítés szerepének növelésében öltöttek testet. Lásd Czoboly Gergely: *A perelhúzódság megakadályozásának eljárási eszközei*. PhD-dolgozat. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2014; Beck Salamon – Névai László (szerk.): *Magyar polgári eljárásjog*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1959. 228.

¹⁶ Például a precedensrendszer az Európai Unió Bíróságán, ami alapján a bíróság a korábbi döntéseire hivatkozik, de a gyakorlatban ez mégsem tiszta precedensjogrendszer, mivel az Európai

Akármelyik jogrendszerrel beszélünk, a magánjogi jogvita lényege és ezzel a szabályozás célja lényegében évezredek óta nem változott: a kontradikció, az állítás-tagadás, illetőleg ellenállítás paradigmája, a tényekről folytatott vita, a döntéshozó által valósnak elfogadott tények – kodifikált vagy nem kodifikált – jogszabályi tényállássá minősítésével és az arra telepített jogkövetkezmény alkalmazásával,¹⁷ ráadásul a 20. század utolsó évtizedének polgári eljárásjogi reformjai világosra szabták a közelítést mutatnak. A jelenség lényege abban foglалható össze, hogy a korlátlan fél uralmat, illetve a túlméretezett bírói hatalmat megvalósító modellek egyaránt az észszerű egyensúlyi állapot megteremtésének irányába mozdulnak el. A közelítések kiváltó oka a polgári igazságszolgáltatás válsága,¹⁸ amely mindkét modellt egyaránt sújtja. A hatékonyság növelése érdekében az egyik oldalon a fél uralmának korlátozásával megnövelik a bírói hatalmat, a másik oldalon pedig a bírói hatalom rovására a felek uralmi helyzetét erősítik meg. A cél mindkét esetben a kiegyensúlyozott bírói hatalom, a felek és a bíróság közötti modern együttműködés feltételeinek a megteremtése.¹⁹

Az új magyar Pp. szabályozásában tovább erősödtek a liberális tendenciák, ami erőteljes elrugaszkodást jelent a korábbi szocialista permodelltől, de az angolszász permodell által képviselt *adversary system* – a bírói kontroll még tovább csökkentése addig, hogy a felek valóban az ügy uraivá válhassanak²⁰ – még nagyon távoli és szinte elérhetetlen lehetőségnek tűnik.

Mennyiben lehet modellértékű az angolszász eljárásjog a kontinentális és szovjet-szocialista jogi gyökerekkel és sajátosságokkal rendelkező magyar

Bíróság ítéletei csak az előzetes döntéshozatali eljárásban kötelezőek az előzetes döntéshozatali eljárást kérő és a fellebbezést elbíráló tagállami bíróságokra nézve, a többire vonatkozóan főként iránymutatási jelleggel bírnak. Az Európai Bíróságon kívül, a strasbourgi székhelyen működő Emberi Jogok Európai Bírósága is a korábbi döntésére hivatkozik az újabb határozatai meghozatala során. Lásd részletesen Király Lilla: Az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali eljárásának kezdeményezése az eljárásra hatáskört biztosító rendelkezések alapján. *Bírósági Döntések Tára* (2004), 11. 47–52; Király Lilla: Mely tagállami bíróságnak van előterjesztési kötelezettsége az előzetes döntéshozatali eljárásban az Európai Bírósághoz a polgári jogvitákban? *Jura*, 12. (2006), 2. 97–107.

¹⁷ Környei Máttyás: Interjú Varga Istvánnal a 2018. január 1-jén hatályba lépő új Polgári perrendtartási kódexről. *Ars Boni*, 2017. április 27.

¹⁸ Például alacsony hatékonyság, elhúzódozó perek, növekvő költségek, hiányzó esélyegyenlőség, kommunikációs problémák, bizalmatlanság, tekintélyvesztés stb.

¹⁹ *Koncepció a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvénynek az elektronikus eljárás bevezetését és a perek gyorsítását célzó módosításáról*. Igazságügyi és Rendészeti Miniszter IRM/CGKFO/2007/FJSZ/128. 2007. január.

²⁰ Az *adversary system* a felek meghatározó szerepére épít, amely a bíró/esküdtek meggyőzésére irányul, szemben az inkvizitórius rendszert képviselő kontinentális jogrendszerrel, ahol a felek szerepe kimerül abban, hogy a bíróságot képessé tegyék a jogvita eldöntésére, vagyis elsősorban az információszolgáltatás a feladatuk. Lásd Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben. Budapest, Osiris Kiadó, 2003. 78–79.

polgári perrendtartás esetében a per célja, a pert előkészítő szabályrendszer és a bizonyítás tekintetében? Álláspontom szerint az angolszász igazságszolgáltatás és a kontinentális jogszolgáltatás alapideológiája lényegében ugyanaz: a szemben álló felekre van bízva az eljárás iránya, akik csatát folytatnak (*battle theory*): az általuk előadott tények, bizonyítékok, az ő kérésükre meghallgatott tanúk, kirendelt szakértő véleménye alapján hoz döntést az esküdtszék, illetve a bíró.²¹

Az eljárásban főszerepet „alakító” ügyvédek taktikája/startégiája is közeledni látszik annyiban, hogy erőteljesen szűkül a kontinentális jogrendszerek ügyvédjeinek „mozgástere” abban, hogy milyen tényeket és bizonyítékokat mikor hoznak elő, illetve előhozak-e egyáltalán. A különbség még mindig abból adódik, hogy ki tartja kézben a „csata” menetét, és milyen mértékben. A bíróság és a felek közötti pervezetési jogosítványokat észszerűen kell elosztani, a felek rendelkezési jogainak kiszélesítése azonban mindig a felelősség növelésével jár együtt. Ez akkor fogadható el, ha a felek birtokában vannak a szükséges információknak, adatoknak és a szakértelemnek, ami nem mindenkinek áll a rendelkezésére.

A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) a törvényszéki eljárásban bevezette a minden ügyre kiterjedő ügyvédkényszert, ezzel biztosítva azt a szakértelmet, amire a felek rendelkezési jogának kiszélesítéséhez szükség van. A bíróság pervezetési jogosítványait pedig jelentősen bővítette, de úgy, hogy az a polgári eljárásjog klasszikus alapelveit, elsősorban a rendelkezési és a tárgyalási elvet lényegesen ne szűkítse. Az egyik legfontosabb kérdés ezután számomra az, hogy hogyan könnyíthetünk a kontinentális jog bíróinak tényfeltáró, tárgyalást vezető/irányító, a megegyezés érdekében pszichológiai eszközöket is alkalmazó, kitanítási kötelezettségének eleget tévő, döntést részletesen indokoló feladatkörén?

Merítenünk kell a különböző permodellek jó és helyes gyakorlatából (*good practice*), mindenekelőtt a jogkereső állampolgárok érdekeinek és nem a mindenkori politikai hatalom szempontjainak figyelembevételével. A Pp. által egyik példának tekintett német ZPO is ezt a szemléletet követte, amikor a 2001-es módosításával az angolszász modell jogintézményeit²² vette figyelembe a békéltető tárgyalás kötelezővé tételénél: bevezette a kötelező egyezségi tárgyalást (*Güterverhandlung*), amely alapján minden ügyben meg kell kísérelni a felek között az egyezség létrehozását a tárgyalás előtt, kivéve, ha annak létrehozására nincsen észszerű esély, vagy az egyezségkötés már korábban meghiúsult.²³ Az egyezségi tárgyaláson a bíróság köteles az ügy jogi és ténybeli kérdéseit a felekkel

²¹ Badó Attila: Az Egyesült Államok jogrendszere. In Badó Attila – Loss Sándor: *Betekintés a jogrendszerek világába*. Budapest, Nyitott Könyv Kiadó, 2003. 105–106.

²² Lásd az amerikai *discovery* és az angol *disclosure* eljárásokat.

²³ Lásd a német *Zivilprozessordnung*ot [a továbbiakban: (d)ZPO 278. §].

megvitatni, szükség esetén pedig a felek irányába kérdéseket feltenni. Ha a felek nem állapodnak meg, a bíróság egyezségi javaslatot készíthet,²⁴ amely felől a felek döntenek. Ha nem jön létre így sem az egyezség, az eljárás már „rendes” peres tárgyalásként folytatódik.²⁵ A módosítás célja egyértelműen a békés vitarendezés elvének hathatósabb érvényre juttatása.

A kontinentális jogot használó országok rendkívül sokat kamatoztathatnak a Stuttgart-modell működtetéséből, amely az angolszász országok peres gyakorlatának hasznosítható elemeit (*good practice*) vette figyelembe. Ez a modell a szóbeli meghallgatás visszaszorítására törekszik, fontosabbnak tartja az írásos beadványokat. Továbbá az időzítés is nagyon fontos tényezővé vált, a Stuttgart-modell ugyanis megpróbálja elkerülni a korai bizonyítás lefolytatását annak egyetlen nagy meghallgatásba, a bírósági tárgyalásba történő koncentrálásával: az aktívan eljáró bíró megvizsgálja a beadványokat, meghatározza a releváns tényeket, és eldönti, hogy melyik bizonyítékot vizsgálják meg a tárgyaláson. Ezzel az eljárás egyszerűbbé válik, mert egy előzőleges meghallgatás keretében előkészíti a fő tárgyalást egy aktív bíró és a felek hatékony közreműködésével. Ami igazán angolszász vonása a Stuttgart-modellnek, az a tárgyalás előtti kötelező egyeztetés, hasonlóan az amerikai *discovery* eljáráshoz. Az angolszász és a kontinentális modell között azonban az egyik lényeges különbség az, hogy a kontinentális gyökerű Stuttgart-modellben a bíróság és a felek egyeztetnek a jogvita releváns tényállási elemeiről, a kapcsolódó jogszabályokról, míg az angolszász modell a felekre bízta az egymás közötti egyeztetést, ami a bizonyítási eljárás lefolytatását is magába foglalja. A másik nagyon fontos különbség abban áll, hogy míg az angolszász *pre-trial* szakasznak komoly szűrő szerepe van a jogviták bíróság előtti tárgyalását tekintve, addig például a kontinentális sajátosságokkal bíró Pp. osztott perszerkezete leginkább a tényállás és a bizonyítási eszközök – felek közötti – tisztázását tűzte ki célul. A Stuttgart-modellt jelenleg Kaliforniában tesztelik, ami a kontinentális és az angolszász peres rendszerek vegyítésének hatékonysági vizsgálatát is jelenti.

A globalizáció eredményeként a kontinentális és az angolszász országok jogrendszerei egyre erőteljesebb hatást gyakorolnak egymásra. Ez különösen a gazdasági forgalom biztonságához fűződő kiemelt társadalmi érdek azon igényén érhető tetten, amely a peres eljárások gyors lefolyását követeli meg. A mai jogrendszerek döntő többségében az eljárások elhúzódásáért – alapvetően – a bizonyítás intézménye a felelős: az ezredfordulóra a polgári igazságszolgáltatás legnagyobb problémájává az időtényező, a perek irreális mértékű elhúzódása vált. 1993 óta nemzetközi jogi kötelezettség is terheli Magyarországot a perek észszerű időn

²⁴ (d)ZPO 275. §.

²⁵ (d)ZPO 279. §.

belül történő elbírálásának biztosítására.²⁶ Több strasbourgi elmarasztaló ítélet hatására az utóbbi évtized legfontosabb kodifikációs célkitűzésévé a polgári perek gyorsítása, az észszerű időn belüli elbírálás elősegítése vált. A változtatásokat az jellemezte, hogy egyrészt – szankciók kilátásba helyezésével – fokozták a bíróságok felelősségét, másrészt eszközöket is adtak a bíróságok kezébe, hogy az eljárást a megfelelő mederbe terelhessék, illetve a feleket a perhatékonyság által megkövetelt magatartásra ösztönözzék – például az eljárás elhúzódása miatti kifogás intézményének a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvénybe (a továbbiakban: rPp.) történő elhelyezésével.²⁷ Ezt a folyamatot azonban nem tekinthetjük lezártnak, a hatékonyabb perszervezéshez és a felek rendeltetésszerű joggyakorlásának hathatósabb kikényszerítéséhez – bár kétségtelenül történtek előrelépések a pertartam csökkentése terén – további intézkedésekre van szükség. Mindenképpen figyelemmel kell lenni az angolszász jogrendszer²⁸ és az uniós jog fejlődésének irányaira²⁹ is, mert a közelmúlt és napjaink európai igazságügyi reformkísérletei mind a költséghatékonyság, mind az időtényező szempontjából megfelelő választ kívánnak adni ezekre a kihívásokra.

A két nagy jogcsalád között feszülő ellentétet mai napig az írott jogszabályi jog és az úgynevezett „bírói jog” (precedensrendszer) szembeállítás jelenti. A Bíróság egyértelműen a bírói jog(fejlesztés)³⁰ mellett tette le a voksát jogalkalmazó szervként jogalkotói szerepet is magára vállalva,³¹ a közös nevező pedig az a – kontinentális jogrendszerre jellemző – szigorúan rögzített eljárási rend, amely mind a tagállami jogrendszerekben, mind az európai jogérvényesítés során érvényesül. Álláspontom szerint azonban a precedensrendszer-szellemű gondolkodás a kontinentális jogrendszer bíróitól sem áll távol, hiszen a felsőbbbírósági döntések³² az alsóbb bíróságok bíróinak mindig is iránymutatásul szolgáltak. Az angolszász országok és az ezt a mintát követő Bíróság azonban a „vezérlő precedensek” elvének alkalmazásával a bírói joggyakorlatot a jogszabály szintjére emelik. Ez azt jelenti, hogy a törvényi rendelkezések „nyitott” értelmét a bírói

²⁶ Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikk.

²⁷ RPP. 114/A–114/B. §; Pp. 157–158. §.

²⁸ Például a kötelező mediáció bevezetése kisebb ügyekben Anglia és Wales területén.

²⁹ Például a kis perértékű ügyekre vonatkozó közösségi rendelet, a fizetési meghagyásos eljárás egyszerűsítése és elektronizálása.

³⁰ Gombos Katalin: *The Methods of Judicial Protection in the European Union*. Saarbrücken, Lambert Academic Publishing, 2014b. 76–77.

³¹ A bíróság figyelembe veszi az előzetes ítélezési gyakorlatát, az attól való eltérését részletesen indokolnia kell, új normákat vezet be, amelyekre alapvető jogelvként hivatkozik, például a C-20/78. számú, Cassis de Dijon-ügyben a Bíróság a határozatok kölcsönös elismerésének elvét vezette be a közösségi jogba.

³² Jogegységi döntések, bírósági határozatok, kollégiumi állásfoglalások, AB határozatok, bírói gyakorlat stb.

fórum döntésével pontosítja, és a többi bíróság az adott jogszabályhely értelmét már csak ezekkel a pontosításokkal értelmezheti tovább. Ezzel a megoldással a többféleképpen értelmezhető jogszabályok értelme sokkal pontosabban körülhatárolhatóvá válik, ezáltal pedig a jogszolgáltatás lesz kiszámíthatóbb.

A kontinentális és az angolszász jogrendszer bíróira is jellemző a bírói mérlegelés, de míg a kontinentális és az angolszász jogrendszerben a tény- és jogkérdések is a bírói mérlegelés tárgyát képezik, addig az amerikai rendszerben – az esküdszéknek köszönhetően – csak a jogi mérlegelés került bírói kompetenciába. A bírói – tény- és jogkérdésekre is kiterjedő – mérlegelés különös jelentőséggel bír az uniós jogrendszerben, ahol gyakran a Bíróság mérlegelésének függvénye, hogy az unió merre halad tovább. A Bíróság felméri a változó társadalmi igényeket, és ezeknek megfelelően – természetesen mindig szem előtt tartva a Szerződés rendelkezéseit – dönt.³³

Bencze Mátyás magyar joggyakorlatra kiterjedő elemzése a magyar bírók esetjogi gondolkozásának hiányát hangsúlyozza: a bíró az eléje kerülő ügyben nem a megfelelő körütekintéssel képes alkalmazni a korábbi döntések rációját („megkülönböztetés művészete”),³⁴ mivel egy magyar bíró számára még mindig elsősorban a *grammatikai* értelmezés jelenti az alapot, többnyire a társadalmi igények mellőzésével. Leginkább ez az értelmezés befolyásolja a bírakat döntéseik meghozatala, a jog- és ténykérdések vizsgálata során. Nézzünk erre egy gyakorlati példát! Ha az ügyvéd a saját ügyében jár el a peres eljárásban, akkor vajon alkalmazhatók-e vele szemben azok a jogkövetkezmények, amelyeket az rPp. és a Pp. is a jogi képviselővel eljáró ügyfél keresetlevelének nem megfelelő benyújtásához rendel, azaz a bíró visszautasíthatja-e a keresetlevelet? A nyelvtani³⁵ és a jogszabály célja szerinti értelmezés³⁶ alapján nem, ugyanis az ügyvéd a saját ügyében nem tekinthető a saját jogi képviselőjének, azonban ha a rendszertani³⁷

³³ Kaszás Ágnes: A bírói mérlegelés kérdései egy monográfia tükrében. *Iustum Aequum Salutare*, 4. (2008), 1. 157–177; Iris Canor: *The Limits of Judicial Discretion in the European Court of Justice*. Baden-Baden, Nomos, 1998.

³⁴ Bencze Mátyás: *Elvek és gyakorlatok, jogalkalmazási minták és problémák a bírói ítélkezésben*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2011. 54.

³⁵ A nyelvtani értelmezés a jogi norma nyelvi megfogalmazása és a konkrét tényállás közötti kapcsolat vizsgálatát jelenti. Vagyis a normában szereplő szavak, kifejezések, fogalmak, illetve mondatrészek elemzését nyelvtani szabályok alapján és összevetésüket az elbírálni kívánt tényállással.

³⁶ Ez az értelmezési módszer azt veszi figyelembe, hogy mi volt az elérni kívánt cél a jogi norma megalkotásakor. A törvény objektív céljáról, rendeltetéséről van szó, és a jogi rendelkezésben valamilyen szövegszerű rögzítést megkövetelnek ahhoz, hogy erre lehessen alapozni az értelmezést, ez lehet a törvény preambuluma is.

³⁷ A rendszertani jogértelmezés segítségével a jogi normát átfogó normarendszerbe illesztjük, vagyis a jogszabály valódi tartalmát más jogtételekkel, jogintézményekkel, jogággal, jogrendszerrel fennálló összefüggéseiben vizsgáljuk.

értelmezést vesszük alapul, akkor a kereset el is utasítható. A különböző értelmezési módszerek közül a nyelvtani a legjelentősebb, míg – legalábbis a magyar bírói gyakorlatból – a *teleológiai* értelmezés³⁸ szinte teljesen hiányzik.

A joggyakorlatban az is régóta vitatott, hogyan kell kezelni azt az angolszász és a kontinentális jogrendszerek közötti paradigmatis különbséget, amely szerint a kontinentális perjogi rendszerek tipikusan nem kényszerítik eljárásjogi jogviszony alapján közreműködésre a feleket a bizonyítási eszközök feltárásában, így a kontinentális eljárásjogi jogcsaládban rendszerszinten gyakoribb a bizonyítási szükséghelyzetből fakadó bizonyítatlanság és ezzel a bizonyításiteher-ítélet. Az angolszász rendszer ugyanis abból indul ki, hogy mindenki – a felek érdekeitől függetlenül – a számára kedvező és kedvezőtlen bizonyítékokat is szolgáltatja, mert a cél nem a formális, hanem az objektív igazság elérésére való törekvés.³⁹ Ez azonban nem az abszolút igazság szolgáltatását jelenti, hanem az arányosságnak megfelelő igazságot. Ez valamennyire a kontinentális jogrendszerben is jelen van, például, ha egy adott ügyben vagy bizonyos típusú ügyekben a szakértői vélemény a pertárgy értékéhez képest aránytalanul költséges lenne, akkor a szakértői bizonyítást nem célszerű kérnie a feleknek, ezzel azonban az igazság kiderítése válik nehezebbé vagy akár lehetetlenné.

A valóságban tehát sajátos konfliktus tapasztalható a jogpolitikai célok között, amit úgy írhatunk le, hogy az egyik oldalon áll az anyagi igazságnak megfelelő döntéshozatal, a másik oldalon pedig a jogbiztonság, az a társadalompolitikai cél, hogy a jogvita minél hamarabb nyugvópontra jusson. A dilemmát a kontinentális perjog mindig a jogbiztonság javára oldotta fel. Ez a megoldás azonban sokszor a jogkeresők igazságérzetét sértő eredményre vezetett. Itt elsősorban olyan helyzetekről van szó, amikor az igényérvényesítő fél nincs abban a helyzetben, hogy bizonyítani tudja a számára kedvező jogszabály tényállási elemeit képező tényeket.⁴⁰ Ezekre megoldást jelenthet az, amikor az alapvetően bizonyításra nem kötelezett ellenféltől elvárható a bizonyítási eszközök szolgáltatása, de kérdés, hogy milyen mértékben. Vagy a jogellenesen beszerzett bizonyítási eszköz milyen szempontok alapján bizonyul jogellenesnek? Ezt a két kérdéskört

³⁸ Az értelmezési módszer azt veszi figyelembe, hogy mi volt az elérni kívánt cél a jogi norma megalkotásakor. A teleologikus jogértelmezés során a bíró a jogszabály objektív célján, társadalmi rendeltetésén alapuló jelentését tárja fel, amihez leggyakrabban a törvény címét, preambulumát vagy a törvény szövegében benne rejlő azon társadalmi funkciót veszi alapul, amelyet a jogszabály betölteni hivatott. Ebbe beletartozik az alapelvek, alapjogok szerinti jogértelmezés, az etikai értékek és a jogszabály célja szerinti értelmezés.

³⁹ Környei (2007): i. m.

⁴⁰ Környei (2007): i. m.

a Pp. az állítási⁴¹ és a bizonyítási⁴² szükséghelyzet, illetve a jogellenesen szerzett bizonyítékok felhasználására⁴³ vonatkozóan részletesen szabályozza, de ezzel kapcsolatosan Varga István arra hívja fel a figyelmet, hogy ezeknek a szabályoknak az alkalmazása nagyon következetes és kiegyensúlyozott jogalkotói mérlegelést kíván meg, mert mindkettőnek a perjogi szabályozása könnyen átfordulhat egy helytelenül felfogott szociális, tehát az eljárásjogi sérelmet szenvedett, illetőleg valamilyen jogvitaidegen szempontból gyengébbnek tartott fél absztrakt védelmének az irányába, kiüresítve a jogvita anyagi jogszabály alapján történő eldöntésének követelményét.⁴⁴

A társadalom részéről mindig is nagy volt az elvárás a gyors és igazságos döntéshozatalra, mindez a szigorú és részletes eljárásjogi szabályok betartásával. A társadalom tagjai szomjazzák az igazságot, nincs értelme az igazságszolgáltatásnak igazság nélkül,⁴⁵ ezért a perjog dogmatikáját átszövő és meghatározó központi probléma és az arra adott válaszok nem változtak: fel kell oldani azt az örök feszültségi viszonyt, amely az igazságos döntés (bizonyítottság és az azon alapuló ítélet) iránti és a jogvita végleges lezárása (bizonyításiteher-döntés, jogerő, jogbiztonság, jogbizonyítatlanság) iránti igény között húzódik. A magyar polgári perrendtartás szabályozásánál ma is ezekből az emberi és társadalmi együttélési – időközben részben alkotmányos szintre emelt – igényekből kell kiindulni. A fogyasztói társadalom ezen nem változtatott, úgyszintén a modern technológiáknak az emberi életet egyre több szegmensében bekebelező jelenléte sem. A modern technológia a jogvitarendezésben tényleges tartalmi szerepet nem tud játszani, csupán logisztikai, infrastrukturális jelentőséggel bír, ami ugyan fel tudja gyorsítani az iratváltások és a kommunikáció sebességét, de a jogvita konkrét eldöntését nem, hiszen az még mindig a bírói (emberi) szubjektum kezében van.⁴⁶

A bíró igazságérzete csak akkor tud megnyilvánulni, ha a jogszabály többféle képpen értelmezhető, és a bírónak lehetősége van ennek alapján a bizonyítékok szabad mérlegelésére. Ez összecseng a jogszociológia „atyjának”, Eugen Ehrlichnek az álláspontjával, aki szerint a jogalkalmazás nem pusztán szabályalkalmazás, mert a szabályt értelmezni kell, hogy az alkalmazható legyen, ami viszont mindig mérlegelést feltételez.⁴⁷ A mérlegelést pedig a teljes személyiség végzi el,

⁴¹ Pp. 184. §.

⁴² Pp. 265. §.

⁴³ Pp. 269. §.

⁴⁴ Környei (2007): i. m.

⁴⁵ Kozmáné Váradi Katalin: A jog és az igazság szolgáltatásban. *Kelet-Magyarország*, 2015. július 18.

⁴⁶ Környei (2007): i. m.

⁴⁷ „A jog társadalmi jelenség, ezért a jogtudomány a társadalomtudományokhoz, ezen belül a szociológiához tartozik. A jogszociológia a jog tudományos kutatása.” Eugen Ehrlich: *Grundlegung der Soziologie des Rechts*. München–Leipzig, Duncker und Humblot, 1913. 19.

így a helyes döntés *garanciáját* nem a jogszabály *mechanikus* követése, hanem a bíró személyiségének kiválósága jelenti.⁴⁸ Számos tanulmány rámutatott már arra, hogy a jogalkalmazó *szubjektumának* komoly szerepet kell tulajdonítanunk, és különbséget kell tennünk a jogalkalmazó szubjektumának lényeges és másodlagos vonásai – a *szubjektivitás* és a *szubjektivizmus* fogalmai – között.⁴⁹ Ezt figyelembe véve vajon létezhet európai egység a jogi okfejtésben? A jogi okfejtés (*legal reasoning*) a jogi norma és a jogeset egymásra vonatkoztatásaként jelenik meg a bírói ítéletekben. A magyar jogászai közvélemény – bírói döntések elemzésén alapuló kutatások alapján – akként ábrázolható, hogy abban központi szerepet töltenek be a korábbi bírói döntések, a *dogmatikai* fogalmak és levezetések, valamint a *klasszikus* jogértelmezési módszerek, jóval csekélyebb a súlya az alkotmányos elveknek, alapjogoknak, az európai jog alapelveinek és szabályainak és csupán kivételesen, kiegészítő jelleggel fordulnak elő jogon kívüli hivatkozások.⁵⁰

3. Az EU önálló jogrendként való felfogása

3.1. Az Európai Bíróság gyakorlata

Az európai polgári eljárásjogra már egyszerre jellemzőek a két alapvető jogcsalád jellegzetességei: a római-germán (latin, francia, germán) jogi „örökség” az angolszász (angol, ír) típusú ítélezéssel vegyül. Ezek mellett a *nordikus* jogi hagyományok és a korábban *szocialistának* nevezett közép- és kelet-európai jogi kultúrák is meghatározó jelentőségűek az unió jogfejlődése szempontjából.

A különböző jogcsaládok egymásra hatása mellett az autonóm jogrendszert alkotó uniós jog is hatást gyakorol a nemzeti jogokra, különösen a nemzeti jogalkalmazásra. A jogtudomány és a joggyakorlat európai útkeresésének egy irányba kell vezetnie, ennek során bizonyos fokú nemzeti különállásunk

⁴⁸ Ehrlich nagyon korán ráébredt arra, hogy a jogszabályok és az „élet”, a jog tényleges működése között mekkora ellentmondás feszül, és e felismerés az a kiindulópont, amelyből jogelmélete táplálkozik. Néhány évvel később, az amerikai jogszociológia úttörői is hasonló következtetésekre jutnak. Ezt követően szinte jelmondatává válik a jogszociológia képviselőinek, mindenekelőtt az USA-ban, a *law in books, law in action*, azaz a „jog a könyvekben, a jog működés közben” hatásos megfogalmazása. Vess össze Badó (2003): i. m. 77–109.

⁴⁹ Lényeges vonás lehet például a jogalkalmazó képessége, képzettsége, tapasztalata, másodlagos vonás pedig például a rokonszenv, ellenszenv és egyéb érzelmi tényezők, motivációk. Vess össze Szentes Barbara: A szubjektum szerepe a bírói döntéshozatalban. *Studia Iuvenum Iurisperitorum* (2012), 6. 11–24.

⁵⁰ Például közérdekre való hivatkozás. Vess össze Maczonkai Mihály: *A pragmatikus jogértelmezés és az Európai Bíróság gyakorlata*. PhD-értékezés. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2004.

megőrzése mellett a közös európai értékek (beleértve normatív szabályokat is) tiszteletének a nemzeti jogalkotás és jogalkalmazás szintjén is meg kell nyilvánulnia.⁵¹ Az uniós és a tagállami jogrendszerek egymásra hatása kézzelfogható módon jelenik meg egyrészt a nemzeti bíróságok és az Európai Bíróság közötti közvetlen együttműködés megnyilvánulásaként vizsgálható előzetes döntéshozatali eljárásban, másrészt az igazságszolgáltatás polgári jogi területén.⁵²

A bírósági határozatok, eseti döntések egy-egy konkrét tényálláshoz, jogvitához és annak eldöntéséhez kapcsolódnak. Ez egyedi ügyekben való döntést jelent, amely azonban rendszerint túlmutat a döntés egyediségén. A döntés alapját képezhetik olyan elvek, szabályok, meghatározások, normaértelmezések, amelyek nem egyértelműen következnek vagy következhetnek az alkalmazott tételes jogi normából vagy normákból. Az eseti döntés ilyen értelemben lehet szabályképző, általánosító és az ügy egyediségén túlmutatva, akár döntési mintává is válhat.⁵³ Az EU magánjoga – a Bíróság joggyakorlat-fejlesztő tevékenységének köszönhetően – ilyen döntési mintákból álló, önálló jogrendként funkcionáló rendszer, ami ezáltal önálló európai jogi kultúrát is alkot.⁵⁴

A Bíróság álláspontja szerint az Európai Unió önálló jogrendként való fel fogása az uniós jog öt alapvonását eredményezi:

- a) az alapszerződések mint az uniós jog forrásai autonóm jogforrások, amelyeket sem a nemzeti, sem a nemzetközi jog nem szabályoz;
- b) az unió intézményi és anyagi jogi rendszere visszafordíthatatlan, azaz az unió és a tagállamok közötti hatáskörmegosztást megváltoztatni csakis az alapszerződés alapján lehet, az egyoldalú eljárás a tagállamok számára tilos;
- c) az uniós jog prioritást élvez a nemzeti jogokkal szemben;

⁵¹ Gombos Katalin: Europeanisation Effects in the Court Jurisprudence. *International and Comparative Law Review*, 19. (2019), 1. 261–275.

⁵² Gombos Katalin: *A jog érvényesülésének térsége az Európai Unióban*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014a. 4.

⁵³ Blutman (2003): i. m. 379.

⁵⁴ A kialakulóban lévő európai jogi kultúrában keverednek a kontinentális és az angolszász jogi hagyományok hatásai, a kontinentális és az angolszász jogcsaládok jellemző sajátosságai. Ez a keveredés és az új jogi kultúrává alakulás fontos tanulságokkal szolgálhat egy esetleges globális jogi kultúra kialakulása szempontjából különös tekintettel arra, hogy történelmileg mind a kontinentális, mind az angolszász jogrendszerek jelentős befolyást gyakoroltak a nemzetek globalizált közösségének részét képező más államok kultúrájára. A nyugati jogrendszereken alapuló jogi kultúrák a világ lakosságának több mint 70%-ára, illetve a jogrendszerek 62%-ára terjednek ki. Az Európai Unió pedig példát mutatott arra, hogyan közelíthetők és alakíthatók egységes jogi kultúrává ezek a jogrendszerek. Kondorosi Ferenc: Európai és más jogi kultúrákról. *Jura*, 19. (2013), 1. 40.

- d) az uniós jog az unió területén közvetlenül bárhol alkalmazható, és a magánfelek hivatkozhatnak rá a nemzeti bíróságai előtt, azaz közvetlen hatállyal bír;
- e) az uniós jog általános alapelveken alapul, azok irányadó jellegűek, továbbá figyelemmel van az alapvető jogokra és szabadságokra.⁵⁵ A jogalkalmazás során kialakult uniós alapjogok magukba foglalják többek között: a tulajdonjog védelmét, a gazdasági tevékenység végzéséhez való jogot, a szabad foglalkozás megválasztásának a jogát, a szerződéses szabadságot, a lakás sérthetetlenségét, a véleményszabadságot, a vallás- és felekezetszabadságot, az egyenlő elbánás jogát, a házasság és a család védelmét stb.⁵⁶

Mindezen alapvonásokat az előzetes döntéshozatali eljárás során tudja az Európai Bíróság érvényesíteni.

Az Európai Unió önálló jogrendje felett „örkődő” Bíróság joggyakorlatának vizsgálata ki kell hogy terjedjen a jogbiztonság követelményének érvényesülésére, az alkalmazott jogértelmezési technikák, módszerek feltérképezésére, a jogértelmezés mögött meghúzódó értékrend és a Bíróság integrációt elmélyítő törekvéseire, azonban ezek vizsgálata meghaladja jelen tanulmány kereteit.

Az Európai Unió joga folyamatosan hat a tagállami anyagi és eljárásjogokra, aminek két fő megnyilvánulási formája különíthető el:

- a) közvetlen befolyásként értelmezhető, amikor az Európai Unió valamely jogalkotási aktusán keresztül meghatározza, hogy a tagállami jogban milyen szabályoknak kell szerepelniük az uniós jogrenddel való összhang érdekében;
- b) és közvetetten – a Bíróság joggyakorlatán keresztül – a tagállami jogalkotóra és a jogalkalmazóra kifejtett hatás eredményeként.
 - Ezen belül a *jogalkotóra* akkor fejt ki hatását, amikor egy előzetes döntéshozatali vagy kötelezettségszegési eljárás során meghozott ítélet eredményeként a jogalkotó módosítja a tagállami jogszabályt.⁵⁷

⁵⁵ Például a gazdasági szabadság joga, a szerződési szabadság joga, a tulajdon hasznosításának szabadsága, a szabad munkaválasztás joga.

⁵⁶ Blutman (2003): i. m. 336.

⁵⁷ Lásd még a C-243/08. Pannon GSM-ítélet alapján született PK véleményt a fogyasztói szerződés érvénytelenségével kapcsolatos egyes kérdésekről. *Bírósági Határozatok* (2012), 3; a C-210/06. Cartesio-ítélet alapján született 1/2009. (VI. 24.) PK-KK közös véleményt az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezése körében hozott végzések elleni fellebbezések elbírálásáról és a kezdeményezési kötelezettségről. *Bírósági Határozatok*, (2009), 9., amelyben a Bíróság arra a megállapításra jutott, hogy az rPp. 155/A. § (3) bekezdését módosítani kell úgy, hogy ne legyen mód a végzés elleni külön fellebbezésre.

– A *jogalkalmazóra* pedig abban az esetben, ha a bíróságok – anélkül, hogy a normaszöveg az előző pontokban megfogalmazott esetek alapján változna – másként kezdik el értelmezni és alkalmazni a jogszabály egyes rendelkezéseit.

Ezek alapján feltárható, hogy a csatlakozásunk óta eltelt tíz évben miként változott a magyar normaszöveg és gyakorlat az Európai Unió hatására.⁵⁸

3.2. A hazai jog változása

Az Európai Bizottság eljárást indított Magyarország ellen kötelezettségszegés megállapítása iránt, az EUMSZ 258. cikkére hivatkozással. A közjegyzőkről szóló 1991. évi XLI. törvény 17. § (1) bekezdésének *a)* pontja szerint ugyanis csak magyar állampolgár nevezhető ki közjegyzőnek, ezért az Európai Bizottság keresetlevelében annak megállapítását kérte, hogy Magyarország – mivel a közjegyzői hivatás gyakorlását állampolgársági feltételhez kötötte – nem teljesítette az EUMSZ 49. cikkéből eredő kötelezettségeit. Az Európai Bíróság döntése kimondta, hogy ellentétes a letelepedés uniós jog által deklarált szabadságával a közjegyzői hivatás gyakorlásának magyar állampolgársághoz kötése, mert a közjegyzőkre bízott tevékenységek a magyar jogrendben nem jelennek a közhatalom gyakorlásában való közvetlen és sajátos részvételt.⁵⁹

Arra is találtam példát, amikor a magyar jogalkotó – a kötelező hatályú – uniós rendelet ellenére egy adott uniós jogszabállyal ellentétes belső jogszabályt nem igazít az uniós jogforráshoz és a bíróság az uniós jogforrással ellentétes magyar jogforrást alkalmazza a jogvita elbírálása során. Simon Károly László például rámutatott, hogy a határon átnyúló tartásdíjigényekkel összefüggésben

„téves az Igazságügyi Minisztérium (a továbbiakban: IM) gyakorlata a Magyarországról külföldre irányuló végrehajtási kérelmek továbbítása kapcsán az IM tájékoztatóban leírt költségmentesség engedélyezésének tekintetében. Az IM tájékoztató szerint »a kérelem előterjesztésével kapcsolatban felmerülnek fordítási költségek, amelyek viseléséről a kérelmet felvevő bíróságnak rendelkeznie kell. Amennyiben a bíróság a kérelmezőt személyes költségmentességben részesíti, a fordítási költségeket a bíróság előlegezi, és az állam viseli. Ellenkező esetben a kérelmező köteles a fordítás előrelátható költségeinek bírósági letétbe helyezésére.« Az IM ezért minden ügyben – beleértve a privilegiált kérelmeket is – megköveteli vagy a költségmentességről rendelkező végzés megküldését, vagy a fordítási díj előlegezéséről szóló tájékoztatást, ami téves

⁵⁸ Muzsalyi Róbert: Az EU-jog hatása a magyar polgári eljárásjogra. *Magyar Jog*, 62. (2015), 6. 348.

⁵⁹ C-392/15. számú ügy 60. és 63. pont.

jogértelmezést jelent, hiszen a közvetlenül hatályos rendelet kifejezett rendelkezése (EUTR. 46. cikk)⁶⁰ a privilegiált kérelmek esetében az egész eljárást költségmentessé teszi, aminek nyilvánvaló indoka a gyermektartásdíj céljában rejlik.”⁶¹

Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy aki személyes költségmentességben nem részesül Magyarországon, annak egy másik tagállamba irányuló tartásdíj megfizetése iránti kérelmét ingyenesen nem továbbítja az IM. Ez a joggyakorlat két szempontból is érthetetlen: egyrészt a kérelem továbbítása legfeljebb fordítási költséget jelent a magyar jogalkalmazónak, annak csak a továbbított kérelem tagállamában van komolyabb költségvonzata (például a kötelezett felkutatása, peres eljárás vagy végrehajtási eljárás indítása), amely sem a megkereső (magyar) államot, sem a kérelmezőt nem érinti anyagilag hátrányosan. Másrészt a tagállam minden szervére kiterjed az Európai Unióról szóló Szerződés (a továbbiakban: EUSZ) 4. cikk (3) bekezdésében megfogalmazott lojális együttműködés elve, amely megköveteli az uniós jog figyelembevételét.

Ez olyan esetekre is igaz, amikor a felek részéről közvetlenül nem történik hivatkozás az uniós jogra, mivel a jóhiszemű együttműködés kötelezettsége megköveteli, hogy akár *ex officio* felismerésre és alkalmazásra kerüljenek az uniós jog rendelkezései.⁶² A hivatalosan eljáró szerveknek eljárásuk során közvetlenül alkalmazniuk kell az uniós normákat, mellőzniük az azzal ellentétes hazai rendelkezéseket. A lojalitási alapelvből és a közvetlen alkalmazhatóság kötelezettségéből adódóan nincs szükség jogszabályi előírásra vagy módosításra, ugyanis az eljáró hatóságoknak mellőzniük kell az uniós jogrenddel ellentétes hazai rendelkezést a hivatálbóliság elve alapján.⁶³ Mivel ezt a kérelmeket közvetítő magyar IM mint központi hatóság nem veszi figyelembe, ezzel a joggyakorlattal minden olyan magyar szülőt kizár a tartásdíj iránti kérelmek más tagállamban történő, ingyenes

⁶⁰ A Tanács 4/2009/EK rendelete (2008. december 18.) a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről 46. cikke a *Teljes költségmentesség gyermekkel szembeni tartási kötelezettségre vonatkozó, a központi hatóságokon keresztül intézett kérelem esetén* címet viseli. Ez alapján a megkeresett tagállam teljes költségmentességet biztosít – a jogosult által – a 21 év alatti személlyel szembeni, szülő-gyermek kapcsolatból eredő tartási kötelezettségekre vonatkozóan benyújtott valamennyi kérelem tekintetében. Ez alól csak abban az esetben van kivétel, ha a kérelem vagy bármely jogorvoslat érdemileg nyilvánvalóan megalapozatlan. 46. cikk (1)–(2) bekezdés.

⁶¹ Simon Károly László: *Tartásdíjigények érvényesítése határok nélkül*. PhD-értekezés. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2017, 196–197; Simon Károly László: *Tartásdíjigények érvényesítése határok nélkül. Megoldások és kihívások a magyar jogalkalmazás számára*. Budapest, HVG–ORAC, 2018. 255.

⁶² Gombos Katalin: Harmonisation of Procedural Law vs Procedural Autonomy of the Member State. *Studia Iuridica Cassoviensia*, (2018), 6. 24–32.

⁶³ Muzsalyi (2015): i. m. 354.

elintézéséből, akinek az egy főre jutó jövedelme a 28 500 forintot meghaladja. Nekik az érintett másik EU-tagállamban kell jogi képviselőt keresniük egy peres vagy végrehajtási eljárás lefolytatására ahhoz, hogy az őket jogosan megillető tartásdíjhoz a külföldre távozott másik szülőtől hozzájussanak.

3.3. A jogalkalmazók jogértelmezésének változása a Bíróság ítéletének hatására

A tagállami bíróságok – anélkül, hogy a normaszöveg változna – másként kezdték el értelmezni és ezáltal alkalmazni a jogszabály egyes rendelkezéseit a C-218/12. számú ítélet hatására. A német bíróság által benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelemben a Bíróság joghatósági kérdést vizsgált a határon átvélt fogyasztói szerződésekből eredő jogviták esetében. A kérdést előterjesztő német tagállami bíróság arra kereste a választ, hogy a 44/2001 rendelet 15. cikk (1) bekezdésének c) pontját úgy kell-e értelmezni, hogy az megköveteli az okozati összefüggés fennállását a kereskedelmi vagy szakmai tevékenységnek a fogyasztó lakóhelye szerinti tagállam felé történő irányulása eszköze, nevezetesen egy webhely és az e fogyasztóval kötött szerződés megkötése között.⁶⁴ A Bíróság ítéletében kimondta, hogy a fogyasztó lakóhelye szerinti tagállam bírósága joghatóságának nem szükséges feltétele, hogy a szerződés azon technikai eszköz (például internet) révén jöjjön létre, amelynek segítségével a fogyasztóval szerződő vállalkozás üzleti tevékenységét ezen tagállam irányában kifejti. Ez azt jelenti, hogy ha a francia kereskedő kereskedelmi és szakmai tevékenysége a fogyasztó (német) lakóhelyének tagállamára (például webhelyen keresztül) is irányul, akkor a fogyasztó tagállamának bírósága joghatósággal rendelkezik a jogvita elbírálására attól függetlenül, hogy az adásvételi szerződést interneten vagy személyesen kötötték-e meg.

A Bíróság egyértelműsítette a jogszabály tartalmát a C-32/12. számú ügyben, amelyben a kérelemhez kötöttség elvének alkalmazását vizsgálta egy fogyasztóvédelmi jogvitában, kimondva, hogy a kérelemhez kötöttség polgári eljárásjogi alapelvének merev alkalmazása az uniós fogyasztóvédelmi jog hatékony érvényesülését veszélyeztetheti. A vásárló az adásvételi szerződés felbontása, illetve a vételár visszafizetése iránt keresetet indított az illetékes spanyol bíróság előtt kellékszavatossági jogra hivatkozással. A bíróság álláspontja szerint azonban a hiba nem olyan mértékű, mint ami a szerződés felbontását és a vételár visszafizetését indokolná, legfeljebb a vételár megfelelő csökkentésére adna okot. A fogyasztási cikkek adásvételéről és a kapcsolódó jótállásról szóló uniós irányelv (1999/44/EK) szintén úgy rendelkezik, hogy amennyiben az átadott fogyasztási cikk hibája csekély mértékű, a fogyasztó nem állhat el a szerződéstől, legfeljebb

⁶⁴ C-218/12. 20. pont.

a vételár megfelelő leszállítását igényelheti. Az alapügy felperese azonban ilyen értelmű kereseti kérelmet a perben nem terjesztett elő, így az alapügyben eljáró spanyol bíróság, amelyet (a magyar bíróságokhoz hasonlóan) korlátoz a kérelemhez kötöttség elve, azzal a helyzettel találta szembe magát, hogy a rá nézve kötelező perjogi rendelkezések alapján a fogyasztó keresetét teljes egészében el kell utasítania, holott a vételár megfelelő csökkentésének nyilvánvalóan helye lenne. Ilyen körülmények között tette fel az alapügyben eljáró spanyol bíróság az Európai Bíróságnak azt a kérdést, hogy „a szigorú kérelemhez kötöttséget előíró eljárásjogi szabály összeegyeztethető-e az 1999/44/EK irányelv rendelkezéseivel”. Az Európai Bíróság ítéletében úgy foglalt állást, hogy bár a polgári eljárásjogi szabályok és elvek meghatározása a tagállamok hatáskörébe tartozik, ezek mégsem lehetnek olyanok, hogy a gyakorlatban lehetetlenné vagy aránytalanul nehézé tegyék az uniós jogok, így például az uniós fogyasztóvédelmi rendelkezésekből eredő jogosultságok teljes és hatékony érvényesülését. Az Európai Bíróság megállapította, hogy a fogyasztóvédelem magas szintjének biztosítását célzó uniós fogyasztóvédelmi rendelkezések hatékony érvényesülését sérti, ha a fogyasztóvédelmi jogvitában eljáró bíróság nem alkalmazhatja hivatalból a vételár csökkentésének lehetőségét függetlenül attól, hogy a felperes ilyen irányú kereseti kérelmet – akár másodlagos formában – előterjesztett-e. Az ítélet jelentősége abban foglalható össze, hogy az Európai Bíróság – legalábbis a fogyasztóvédelmi jogviták tekintetében – újabb „rést ütött” a kérelemhez kötöttség elvén, s a nemzeti bíróságok döntési lehetőségének kiterjesztésével kívánja az uniós fogyasztóvédelmi rendelkezések teljes és hatékony érvényesülését elősegíteni.⁶⁵ Ezt az értelmezést támasztja alá a Ptk. 6:161. §-a is, amely kimondja, hogy „a bíróság a jogosult kérelméhez nincs kötve, azaz a jogosult által megjelölt kellékszavatossági októl eltérhet, de nem kötelezhet olyan kellékszavatossági jog teljesítésére, amely ellen mindegyik fél tiltakozik”.

A C-509/11. számú ügyben a Bíróság a vasúti járatok késésével kapcsolatos jogvitával kapcsolatos kérdést vizsgált. A vasúti személyszállítást igénybe vevő utasok jogaival és kötelezettségeivel kapcsolatban a 1371/2007/EK rendelet tartalmaz a tagállamokban közvetlenül, kötelezően alkalmazandó rendelkezéseket. A rendelet értelmében az utasok a szerelvény késése esetén – a késés mértékétől függően – a menetjegy árának részleges visszatérítésére tarthatnak igényt. A rendelet nem tartalmaz olyan szabályt, amelynek értelmében a vasúttársaságok *vis maior* esetén mentesülhetnek ezen kötelezettségük teljesítése alól. Mivel az osztrák vasúttársaság általános szerződési feltételei közé mégis olyan rendelkezést iktatott be, amely *vis maior* esetén kizárta a menetjegy árának visszatérítését, az osztrák

⁶⁵ A kérelemhez kötöttség kérdésében lásd még C-255/04, C-240/98, C-244/98, C-473/00, C-243/08, C-137/08. számú ügyek.

vasúttársaságok felügyeleti szerve határozatban kötelezte az ÖBB-Personenverkehr AG-t ezen szerződéses klauzula törlésére. A vasúttársaság az illetékes közigazgatási bíróság előtt keresettel támadta meg a felügyeleti szerv határozatát, s a bíróság az eljárás egyidejű felfüggesztésével előzetes döntéshozatali kérelemmel fordult a luxembourgi testülethez, amely kimondta, hogy a *vis maior* sem lehet mentség a vasúti személyszállítást végző társaság számára az uniós rendeletben rögzített menetjegyár-visszatérítési kötelezettség teljesítése alól.⁶⁶

4. Az előzetes döntéshozatali eljárás szabályozása a régi és az új polgári perrendben

A magyar bírói gyakorlat esetében négy fő probléma nevesíthető az EU-jog alkalmazása során:⁶⁷

- a) az uniós jogot félreértik, azaz olyan esetekben is alkalmazzák, amelyeknek nincsen közösségi relevanciája;
- b) a magyar bírák igyekeznek a nehéz esetekből könnyű esetet faragni, hogy a szinte automatizált, begyakorolt ítélkezés mindennapi rutinjából ne essenek ki, ezért sokszor egyszerűen kikerülnek az uniós jogot, nehogy egy túl bonyolult ügygel találják magukat szembe;
- c) előfordul olyan eset is, amikor a bíró mintegy látja maga előtt az eljárás általa favorizált eredményét, és ehhez próbál valamilyen megfelelő szabályt találni;
- d) a bírónak az uniós irányelv szövegét, pontos tartalmát is vizsgálnia kell(ene) az átültetett magyar jogszabályra hivatkozásakor, azonban erre nem kerül sor.

A tagállami szabályozás keretét megadó irányelvek nem megfelelő átültetése esetén az állam kártérítési felelőssége megállapítható, mivel a tagállamoknak egy nyilvánvaló szabályozási kötelezettsége áll fenn, amelynek nem teljesítése esetén akár súlyos károkat is okozhat a jogalanyok vonatkozásában. Az Európai Bíróság a Frankovich-ügyben⁶⁸ és a Köbler-ügyben⁶⁹ megállapította, hogy a tagállam a közösségi jog megsértésével az állampolgároknak okozott kárt köteles megtéríteni, mert az nem tett eleget a közösségi hűsre kötelező klauzulában foglaltaknak, így e kötelezettsége megszegése következtében felelősség terheli

⁶⁶ C-509/11. számú ügy.

⁶⁷ Vess össze Pekár (2008): i. m. 184–191.

⁶⁸ C-6/90.

⁶⁹ C-224/01.

a károsulttal szemben, mert a közösségi hűségből, a közösségi joggal ellentétes magatartással okozott sérelmek reparációjának szükségessége is következik.⁷⁰

A fenti esetekben a bíró mérlegelési tevékenysége döntő tényező az uniós jog alkalmazása vagy annak mellőzése tekintetében, ez azonban nem minden esetben jut szerephez. Az Európai Unió Bírósága (a „Bíróság”) is elismerte az úgynevezett „tisztá esetek” (*clear cases*) létezését a CILFIT-ügyben: az uniós jogi rendelkezést már értelmezte vagy az uniós jog alkalmazása annyira egyértelmű, hogy nem hagy teret semmiféle észszerű kételynek a tekintetben, hogy a felmerült kérdést hogyan kell megválaszolni.⁷¹

Az előzetes döntéshozatali eljárás egy speciális, jogvédelmi jellegű együttműködési forma a nemzeti bíróságok és a Bíróság között az EUSZ 19. cikk (3) bekezdés *b*) pontja és az EUMSZ 267. cikke (korábbi EKSZ 234.) alapján. Célja az uniós jog egységes értelmezésének és alkalmazásának biztosítása.⁷² Bár az EUMSZ 267. cikke alapján a tagállami bíróságok előterjesztési kötelezettsége közvetlenül az uniós jogból fakad (*sui generis* eljárás),⁷³ az EU-hoz történt csatlakozásunkat követő Pp.-módosítás⁷⁴ három fontos szabállyal egészítette ki az EUMSZ 267. cikkét:

- a) rendelkezett a per tárgyalásának felfüggesztéséről;⁷⁵
- b) a fellebbezési jog kérdéséről;⁷⁶
- c) továbbá az elrendelő végzésnek az igazságügyért felelős miniszternek történő megküldéséről.⁷⁷

⁷⁰ Osztovits András: Az Európai Közösségek Bírósága előzetes döntéshozatali eljárásának hatása a magyar polgári eljárásjogra. *Európai Jog*, 3. (2003), 2. 39.

⁷¹ C-283/81. CILFIT-ügy, lásd még BH 2017.22; BH 2008.271; BH 2007.377.

⁷² Gombos Katalin: *Bírói jogvédelem az Európai Unióban – Lisszabon után*. Budapest, CompLex Kiadó, 2011. 222–223.

⁷³ A nemzeti bírók közvetlenül hivatkozhatnak az EUMSZ 267. cikkére és az EUB Eljárási Szabályzatának 19. cikkére, mivel az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezése független a tagállami szabály lététől.

⁷⁴ RPP. 155/A. §.

⁷⁵ Az EUB Alapokmány 23. cikke is utal arra, hogy ebben az esetben a tagállami bíróság végzése az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezése mellett az eljárás felfüggesztéséről is rendelkezik. A tárgyalást az rPp. 152. § (2) bekezdése és a Pp. 126. § *a*) pont alapján is felfüggesztheti a bíróság a Kúria a 3/2005. (XI. 14.) PK-KK közös véleményében is kifejtettre figyelemmel.

⁷⁶ Az előzetes döntéshozatali eljárás tárgyában hozott végzések ellen külön fellebbezésnek van helye az első- és a másodfokú eljárásban is. Pp. 130. § (3) bekezdés.

⁷⁷ A C-137/08. VB Pénzügyi Lízing ítélet 26–35. pontjaiban a Bíróság kifejtette annak fontosságát, hogy a minisztériumi szerv haladéktalanul értesüljön az előzetes döntéshozatali eljárásról, ezzel lehetővé téve a szükséges jogalkotási lépések megtételének kezdeményezését és a kormányzati álláspont képviselését jelentő észrevételezési jog gyakorlását a Bíróság előtti eljárásban.

Az Európai Unió Bírósága előzetes döntéshozatali eljárásának kezdeményezésére vonatkozó Pp.-szabályok⁷⁸ lényegében megegyeznek az rPp. szabályaival:⁷⁹ továbbra is a felek kérelmére vagy hivatalból kezdeményezheti a bíróság az előzetes döntéshozatali eljárást, de a felek ez irányú kérelme a bírót nem köti.⁸⁰ Új, illetve részben új szabály viszont az, hogy az e tárgykörben hozott végzését a bíróság maga is megváltoztathatja, és – szövegezésében új rendelkezésként – részletesen kitér a nemzeti bíróság előzetes döntéshozatal iránti kérelmek előterjesztése tárgyában hozott végzésének kötelező tartalmi elemeire.⁸¹

Az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésével a nemzeti bíróság az előtte folyamatban lévő ügyben arra kér döntést az Európai Bíróságtól, hogy az uniós jog érvényes-e, illetve az ügyben alkalmazandó uniós jogot megfelelően értelmezi-e. Az előzetes döntéshozatali eljárás nem terjedhet ki a nemzeti bíróság előtt folyamatban lévő ügy tényeire, tényállására; az uniós jog és a belső jog összeegyeztethetőségére, koherenciájára; nem értelmezi a tagállam belső jogát.

A nemzeti bíróságok által előterjesztett előzetes döntéshozatal iránti kérelem elutasítása csak abban az esetben lehetséges:

- a) amennyiben nyilvánvaló, hogy az uniós jog értelmezése, amelyet a nemzeti bíróság kért, nem függ össze az alapeljárás tényállásával vagy tárgyával;
- b) vagy ha a szóban forgó probléma hipotetikus jellegű;⁸²
- c) és a Bíróság nem rendelkezik azon ténybeli és jogi elemek ismeretével, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a feltett kérdéseket hasznosan megválaszolja;⁸³
- d) vagy a nemzeti bíróság eljárása már befejeződött.

Ezen esetektől eltekintve a Bíróság főszabály szerint köteles határozni az uniós jog értelmezésére vonatkozóan előterjesztett kérdésekről.⁸⁴ E négy kizáró feltétel közül különösen a harmadik betartása nagy kihívás a Bíróság számára, hiszen a tagállami bíróság „hasznos választ”⁸⁵ vár el a Bíróságtól, olyat, amely a konkrét

⁷⁸ Pp. 130. § (1)–(3) bekezdés.

⁷⁹ RPP. 155/A. §.

⁸⁰ BH 2013.164.

⁸¹ Lásd az Európai Unió Bíróságának 2016/C 439/01. számú ajánlását.

⁸² BH 2008.304.

⁸³ Lásd C-344/04. számú IATA-ügyben 2006. január 10-én hozott ítélet 24. pont; C-415/93. számú Bosman-ügyben 1995. december 15-én hozott ítélet 61. pont; a C-105/94. számú Celestini-ügyben 1997. június 5-én hozott ítélet 22. pont és a C-355/97. számú Beck és Bergdorf ügyben 1999. szeptember 7-én hozott ítélet 22. pont.

⁸⁴ C-415/93. számú Bosman-ügyben 1995. december 15-én hozott ítélet 59. pont.

⁸⁵ A Bíróság a C-83/91. számú ügyben kimondott „hasznos válasz” doktrínáját alkalmazza, amely azt jelenti, hogy a bíróság döntésében olyan értelmezést ad, amely a konkrét ügyben a nemzeti

ügyben a nemzeti bíróság által érdemben felhasználható,⁸⁶ ráadásul a tagállami bíróságok is gyakran teszik fel úgy a kérdést, hogy „értelmezhető-e az uniós jogi norma akként, hogy azzal ellentétes az a nemzeti szabályozás, amely...”⁸⁷ szerepel az előterjesztésben. A kérdést előterjesztő bíróság feladata levonni a válaszból a következtetéseket, adott esetben eltekintve a szóban forgó nemzeti szabály alkalmazásától.

A Bíróság 2012/C 338/01. számon ajánlást tett közzé a nemzeti bíróságok előzetes döntéshozatal iránti kérelmei előterjesztésére vonatkozóan.

A Bíróság ítélete nem támadható meg, az végérvényesen dönti el a nemzeti bíró által előterjesztett jogkérdést. Jogorvoslatnak helye nincs, és a Bíróság döntése kötelező az előterjesztő bíróság számára.⁸⁸ Az előzetes döntés nemcsak az előterjesztő bíróságokra nézve kötelező, hanem az ugyanazon ügyben eljáró fellebbviteli bíróságokra is.⁸⁹ Ez abból adódik, hogy az előzetes döntéshozatali eljárásban a Bíróság jogkérdést vizsgál, a tényállás (elméletileg) pedig csak a jogkérdés azonosítására szolgál.⁹⁰ Az előzetes döntések esetén azonban a Bíróság nem számol feltétel nélkül kötelező hatállyal. A nemzeti bíróságnak tehát nem feltétlenül kell követnie a más ügyben hozott előzetes döntést, az előterjesztés joga ebben az esetben is fennmarad. Az előterjesztési jog fenntartása további funkciót is szolgál: megelőzi az uniós jog elmeredését, és új körülmények felmerülése esetén lehetőséget ad a tagállami bíróságoknak arra, hogy az uniós jog értelmezését igazítsák a felmerülő új igényekhez,⁹¹ ezért a Bíróság előzetes döntései főszabály szerint csak általánosságban irányadóak, de nem kötelezőek a tagállami bíróságokra nézve.⁹² Vannak azonban elvi erejű döntések, amelyek nemcsak az előterjesztéssel érintett ügyre, hanem valamennyi tagállami bíróság eljárásában kötelezőek (*erga omnes* hatály), aminek célja az uniós jog egységesen

bíróság által érdemben felhasználható. Ez elsődlegesen a konkrét ügyben felmerülő tények alapján történő értelmezést jelenti, amelyet azonban a Bíróság számos eseti döntésében kiterjesztett.

⁸⁶ C-83/91. számú ügy.

⁸⁷ A Bíróság az elvi kizártság ellenére – aktív jogfejlesztő tevékenysége alapján – a belső jog és az uniós jog viszonyáról is véleményt nyilvánít, ha a nemzeti bíróság az „értelmezhető-e az uniós jogi norma akként, hogy azzal ellentétes az a nemzeti szabályozás, hogy...” kérdésfeltevési formulát alkalmazza. Vess össze BH 2016.M.21; EBH 2005.1320.

⁸⁸ C-29/68.

⁸⁹ C-29/68.

⁹⁰ Blutman (2003): i. m. 379.

⁹¹ Blutman (2003): i. m. 381. Vess össze C-166/73. számú ügy.

⁹² Lásd részletesen Király Lilla: Az előzetes döntéshozatal a tagállami felelősség tükrében. In: Nocht Tibor – Bölskei János (szerk.): *Emlékkönyv Lábady Tamás 60. születésnapjára tanítványaitól*. Budapest, Szent István Társulat, 2005. 175–205; Király Lilla: Mely tagállami bíróságnak van előterjesztési kötelezettsége az előzetes döntéshozatali eljárásban az Európai Bírósághoz a polgári jogvitákban? *Jura*, 12. (2006), 2. 97–107.

való alkalmazása valamennyi tagállamban.⁹³ A másodlagos uniós jogforrás érvénytelensége tárgyában hozott ítéletek minden tagállami bírósági eljárásban kötelezőek, az uniós jog értelmezése viszont csak tény- és jogazonosság fennállása esetében.

A korábbi évtizedekben lefolytatott több száz előzetes döntéshozatali eljárás⁹⁴ eredményeképpen növekszik a közeledés a nemzeti és az uniós rendszerek által nyújtott jogi védelem között, másrészt az uniós és a nemzeti jogok egyre nagyobb mértékben hatnak kölcsönösen egymásra.⁹⁵

5. Összefoglalás

A római-germán jogrendszerek szerint „a joganyag önálló, zárt rendszert alkot, amelyben mindenfajta kérdés – legalábbis elméletben – egy létező jogszabály értelmezésével megoldható, ill. megoldandó”.⁹⁶ Ebből következően egyfelől a hatályban lévő jogi normák kereteibe törekszenek beleerőltetni a szóban forgó jogi szituációt, másfelől pedig úgynevezett követő (reflexív) jogalkotás alakult ki, azaz a jognak kell lépést tartania a társadalom változásaival.⁹⁷ A megfelelő jogi norma megtalálása azonban korántsem jelenti automatikusan a felmerülő vitás ügy megoldását: a jogszabály nem egy általánosan működő képletet kínál, amelybe mindig minden jogeset tényállása behelyettesíthető, és ily módon percek kérdése a megoldás megismerése. A jogszabály valójában keretet biztosít a jog alkalmazójának, amelyen belül maradva bizonyos diszkrecionális joga van, hiszen – hacsak nem akar a törvényhozó a túlzott kazuisztika hibájába esni, amely egyébként sem lehet soha kielégítően precíz – kénytelen valamiféle

⁹³ C-461/2003; C-166/73.

⁹⁴ Az előzetes döntéshozatali eljárás lényege a jogegységesség megőrzése a tagállamok bíróságai előtt folyó eljárások során, illetőleg annak biztosítása, hogy az összes tagállam belső bírósága egységesen értelmezze és alkalmazza a közösségi jogot. Vesd össze Mohai György: Az előzetes döntéshozatali eljárás és a Polgári Perrendtartás 2. *Cég és Jog*, 2003. október 15. 11–15; Jeney Petra: Az európai bíróságok. In Kende Tamás – Szűcs Tamás (szerk.): *Európai közjog és politika*. Budapest, Osiris Kiadó, 2002. 392–476; Osztovits András: Az Európai Közösségek Bírósága előzetes döntéshozatali eljárásának hatása a magyar polgári eljárásjogra, *Európai Jog*, 3. (2003), 2. 34–41.

⁹⁵ Az amszterdami szerződés óta három előzetes döntéshozatali eljárás létezik: a) az eredeti, vagyis az Európai Közösség alapító szerződése (római szerződés) 234. (ex-177.) cikkében írt a római szerződés IV. címéhez kapcsolódó; az amszterdami szerződéssel módosított (az EK-szerződés 68. cikkében szabályozott); valamint az Európai Unióról szóló szerződés 35. cikkében írt eljárás.

⁹⁶ Visegrády Antal: A magyar jogi kultúráról. *Polgári Szemle*, 15. (2019), 4–6. 153–177.

⁹⁷ Vesd össze Simon Károly László: Az állítási kötelezettség és az állítási teher a polgári eljárásjogban. *Jura*, 12. (2006), 2. 73–81.

mozgásteret biztosítani a jogalkalmazó számára.⁹⁸ Talán ennek is köszönhetően a II. világháborút követően elinduló európai egységtörekvések és a különböző jogalkalmazói-bírói fórumok mindegyike az angolszász jellegzetességek felé mozdította el a tagállamok többségében hagyományos római-germán típusú jogrendszereket.

Az Európai Unió Bírósága ítélezésében és az Emberi Jogok Európai Bíróságának jogalkalmazásában rendkívül nagy szerepe van a *precedenseknek*. A rendkívüli tömegű, összetett pozitív joganyag mögött szükségszerűen ott áll a korábbi döntések halmaza. Ezeknek a bíróságoknak a működése elképzelhetetlen lenne az eseti döntések vizsgálata és elemzése nélkül, elég csak például az ügyek elfogadhatóságának vizsgálatára⁹⁹ gondolnunk, amelynek elveit tulajdonképpen a precedensek nyomán munkálták ki. Az figyelhető meg tehát, hogy a kontinentális és az angolszász jogrendszerek eljárásjogban tapasztalható közeledése mellett a közös, európai szintű bírászkodás különböző színterein szinte spontán módon az anyagi jogi precedensek követésének modellje alakult ki, terjedt el.¹⁰⁰

Az angolszász és a kontinentális jogrendszerek közelítése eredményeként olyan vegyes rendszer van kialakulóban, amely a jó gyakorlat (*good practice*) átvételével a lehető legjobb megoldások kidolgozására és az egyes jogcsaládok közötti határok lebontására törekszik.¹⁰¹ Erre kiváló példa a német (d)ZPO 2001. évi módosítása, az úgynevezett Stuttgart-modell bevezetésével, amellyel a német jogalkotó az észszerű időn belüli (gyors) eljárás megvalósítására az angolszász polgári eljárásjogi modellt választotta példának. Ez a modell annyira sikeresnek bizonyult, hogy nemcsak a pereket rövidítette le drasztikusan (átlagban három hónapra), de rendkívül eredményesnek is bizonyult a jogvitát lezáró döntések tekintetében is: az ebben az eljárásban született döntések ellen jóval kevesebbszer fellebbeznek, mint a tradicionális német polgári eljárásban hozott döntések esetében.¹⁰²

A bírói jogfejlesztés legfontosabb funkciója, hogy megtalálja a hidat az általános elvek, értékek, eszmények szférája, valamint a jog birodalma között, biztosítva ezáltal a jogrendszer öntörvényű, szerves fejlődését és szabályainak hatékony

⁹⁸ Vesd össze Kaszás (2008): i. m. 157–177.

⁹⁹ A Bíróság az előzetes döntéshozatali eljárás keretében elé kerülő jogvitákban azt is vizsgálja, hogy megfelelő jogorvoslat áll-e a felek rendelkezésre a tagállami jogokban (például *compensation, interim relief, restitution*), ennek a vizsgálatára kétfajta tesztet alkalmaz, az egyik az *adequacy test*, a másik a *minimum effectiveness test*, amelyet más néven *non-impossibility* tesztnek is hívnak.

¹⁰⁰ Vesd össze Pekár (2008): i. m. 184–191.

¹⁰¹ A jog „globalizációjára” lásd részletesen Dobai Sándor: Globalizáció és jog. *Jura*, 14. (2008), 2. 7–16. A kontinentális és az angolszász jog összehasonlítását lásd részletesen Metzinger Péter: *Summum ius summa iniuria*, avagy a jog joga. *Jura*, 12. (2006), 2. 41–53.

¹⁰² Czoboly (2014): i. m. 32, 33, 44, 82, 158, 171.

érvényesülését. Így ha egy jogrendszerben a jogalkotás átmenetileg megnehezül, a bíróság válhat azon fórummá, ahol a jog fejlődik, új jogelvek születnek és telnek meg tartalommal, ahol új jogi megoldások formálódhatnak. Minél bonyolultabb és nehezebb a jogalkotás, minél több a joghézag, és minél nagyobb az általános, homályos tartalmú szabályok száma az adott jogrendszerben, annál inkább szükség van a bíróságok ezen jogfejlesztő tevékenységére.¹⁰³

Álláspontom szerint – az angol perjog mintájára – javasolt, hogy a törvény minden egyes szakaszához egy úgynevezett gyakorlati útmutató (*practice direction*, továbbiakban PD) tartozzon. A PD-k azzal a céllal egészítik ki az angol polgári eljárásjogi szabályokat (CPR), hogy magyarázzák és értelmezzék, illetve részletesen kifejtsek annak szabályait, vagy konkrét gyakorlati útmutatással lássák el a gyakorló jogászokat.¹⁰⁴ Ez nem kommentár volna, mert az Magyarországon inkább elméleti, mint gyakorlati vonatkozású (azaz vagy egyetért az abban leírtakkal a jogalkalmazó, vagy sem), hanem egy, a Pp. gyakorlati alkalmazását segítő, jogeseteket magyarázó, mindenkire nézve kötelező, az egyes szakaszokhoz rendelt értelmezés, mert „az ítélet kiszámíthatósága és ezzel összefüggésben a jogbiztonság éppen olyan fontos, mint a gyors eljárás”.¹⁰⁵ Ez az oktatásban is jelentős mértékben segítené a hallgatók felkészülését.

A bírónak képesnek kell lennie a méltányosság, törvényesség, pártatlanság, egyenlő elbánás, észszerű időtartam és tisztességes eljárás keretében „igazságosan” dönteni az ügyben.¹⁰⁶ A gyakorló jogászt nem a filozófiai (pszichológiai, szociológiai stb.) értelemben vett igazság(osság), hanem a tények és azok konzekvenciái érdeklik.¹⁰⁷ A fél pedig akkor lát bírójában igazságszolgáltatót, ha azt nem lehet hamis előadásokkal félrevezetni.¹⁰⁸ Az igazságkiderítés tételezett céljának egyedüli szankciója – az rPp. és a Pp. alapján is – valójában a fellebbviteli fórumok hatályon kívül helyező határozataiban érhető tetten: a kellően fel

¹⁰³ Fülöp Botond: A közösségi jog létrejötté, fejlődése, különös tekintettel az Európai Bíróság jogfejlesztő tevékenységére. *Jogi Fórum*, 2001. november 21.

¹⁰⁴ Nyilas (2011): i. m. 49.

¹⁰⁵ Nyilas (2011): i. m. 78.

¹⁰⁶ Kiss Daisy a fair eljárás követelményeit a bíróság előtti egyenlőségben, a kétoldalú meghallgatás elvében, az igazságos tárgyaláshoz való jogban, a bíró személyes függetlenségében, a pártatlan ítélkezésben, az ügyek észszerű időn belüli elbírálásában, a jogalkotásban, a jogalkalmazásban, a jogalkalmazó és a jogalkotó kártérítési felelősségében látja. Vessd össze Kiss Daisy: A fair eljárás. In Papp Zsuzsanna (szerk.): *A magyar polgári eljárásjog a kilencvenes években és az EU jogharmonizáció*. Budapest, ELTE Eötvös, 2003. 117–140.

¹⁰⁷ Virág Csaba: Az alaki igazságosságot előtérbe helyező fair eljárás nem zárja ki a jó és helyes döntés lehetőségét. In Németh János – Varga István (szerk.): *Egy új polgári perrendtartás alapjai*. Budapest, HVG–ORAC, 2014. 363.

¹⁰⁸ Zlinszky Imre: *A bizonyítás elmélete a polgári eljárásban, tekintettel a jogfejlődésre és a különböző törvényhozásokra*. Budapest, Athenaeum, 1875. 29.

nem tárt tényállásokra, a nem kielégítő tájékoztatási kötelezettségre hivatkoznak a másodfokú és a felülvizsgálati eljárásban ítélező bírák, és határozataikban az érvelésük tartalma főként az „igazság érzésében” ragadható meg.¹⁰⁹ A jogvitarendezés akkor igazságos, ha egy személy részére az abban való bármilyen pozícióban való részvétel azonosan vállalható, így például alperesként helyzetét nem látja kedvezőtlenebbnek, mint felperesként a bíróság esetleges „segédkezését” élvezve.¹¹⁰ Szembe kell néznünk azzal a szomorú ténnyel, hogy az igazság kiderítésének kérdése csak a kontinentális jogrendszer országokban jelent ilyen nagy problémát, az angolszász országok esetében fel sem merül, hogy az igazság nem kerül(het) napvilágra, ez pedig elsősorban az angolszász gondolkodásmód,¹¹¹ másodsorban pedig az amerikai és az angol polgári perrendtartások érdeme.

Az egyes nemzetekhez köthető jogi kultúra vagy jogászai gondolkodásmód tekintetében a magyar jogbölcselet-tudomány arra az álláspontra helyezkedett, hogy a jogászai formalizmust („fogalmi jogászat”, „betűjogtudomány”, *Buchstabenjurisprudenz*) képviselő formális-rendszerező német jogtudomány szemben áll a jogesetet minden szempontból föltáró és a bíró kétségeit az ítéletben kifejezésre juttató angolszász gondolkodásmóddal. A „magyar világnézet általában nem hajlamos a formális logikai beállítódásra”, mivel a hagyományos jogászai gondolkodásunk – hasonlóan az angolszászhoz – igen távol áll ettől a jogszemlélettől: „legnagyobb jogászaink: Verböczy, Deák Ferenc, Grosschmid Béni közismerten állást foglaltak a magyar szellemnek szerintük is idegen fogalmi jogászáttal szemben.”¹¹²

Egyetértve Bencze Mátyás véleményével, a problémák gyökere pontosan a magyar bíróságok formalista attitűdjére vezethető vissza. Ennek egyik megjelenési formája az, amikor

- a) a bíróságok mindenáron ragaszkodnak a jogszabályok betűjéhez vagy a már ismert BH szerinti joggyakorlatukhoz, és akkor is az eset konkrétségéhez „legközelebb eső” (alacsonyabb szintű) jogszabály vagy a BH alapján hoznak döntést ahelyett, hogy tágabb kontextusban vizsgálnák

¹⁰⁹ Virág (2014): i. m. 363; A Kúria Polgári Kollégiuma Joggyakorlat-Elemző Csoport: Összefoglaló vélemény. A perorvoslati bíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlat. Budapest, 2013. december 2.

¹¹⁰ Haupt Egon: Perrend és bizonyítás. In Németh János – Varga István (szerk.): *Egy új polgári perrendtartás alapjai*. Budapest, HVG–ORAC, 2014. 475; Gadó Gábor: Az eljárási igazságosság a polgári perben. *Magyar Jog*, 47. (2000), 1. 19.

¹¹¹ Az angolszász szemlélet alapján a törvények igénylik a jogalkalmazói „megerősítést”, a gyakorlatát válást, hogy valóban jogi jellegűeknek legyenek elismerhetők. Vesd össze Szmodis Jenő: A jogelvek néhány jogelméleti kérdéséről. *Jogtudományi Közlöny*, 70. (2015), 4. 206–218.

¹¹² Szabó József *Hol az igazság?* című tanulmányát idézi Szabadfalvi József. Szabadfalvi József: A „jogászai formalizmus” kritikája. Szabó József a jogászai gondolkodás „uralkodó” felfogásáról. *Magyar Jog*, 66. (2019), 5. 303.

- a felmerült jogi problémát, illetve figyelembe vennék az újabb esetek megkülönböztető sajátosságait, és innovatívabb megoldásokra törekednének;
- b) másrészt a bírák elegendőnek tartják, ha érvelésükben egy jogi normára hivatkoznak, az indokolásban nem mindig teremtenek jogi kapcsolatot a hivatkozott jogszabályi rendelkezés és a tényállás összevetése során meghozott döntés között;¹¹³
- c) a határon átnyúló jogvitákban – főként a joganyag mennyiségére tekintettel – a magyar bírák számára nehézséget okoz a belső jog és az uniós jog előírásainak párhuzamos figyelembevétele is, ezért formális indokokra hivatkozással megkerülik az uniós jog alkalmazását, vagy éppen túlságosan leegyszerűsítve alkalmazzák;
- d) a formalizmussal rendszerint együtt jár az is, hogy a bírák nem alkalmazzák a vonatkozó jogszabály mögötti alkotmányos és más igazoló elveket;
- e) a magyar bíró sokszor azért nem vizsgálja, a magyar jogszabály az európai jogba ütközik-e, mert a vonatkozó magyar jogi norma deklarálta, hogy az megfelel az uniós jognak.¹¹⁴

A jogbiztonság, az ítékezésbe vetett bizalom az antiformalista ítékezés megerősítését igényelné, ami a jogi érvelés igényességének és a bírák saját, pillanatnyi vélekedésén – bírói bölcsességgel történő – felülemelkedését jelentené.¹¹⁵ Ennek hivatkozási alapja lehetne az Alaptörvény 28. cikke, amely kimondja, hogy

„[a] bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. A jogszabályok céljának megállapítása során elsősorban a jogszabály preambuluma, illetve a jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló javaslat indokolását kell figyelembe venni. Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak.”

Vitathatatlan tény, hogy az EU-jog erőteljes hatással van a tagállami anyagi és eljárásjogi jogalkalmazásra, és ez a tendencia folyamatosan erősödik a belső piac négy gazdasági alapszabadságának érvényesülésére tekintettel. A cél egy olyan magyar polgári eljárás kialakítása, amelyben a feleknek monopóliumaik és kötelezettségeik vannak, amiket a felek és jogi képviselőik – együttműködési kötelezettségük gyakorlásával – a bíró vigyázó tekintete mellett gyakorolhatnak, és a tagállami és a határon átnyúló jogértelmezés, jogalkalmazás szervesen

¹¹³ Bencze Mátyás: *Elvek és gyakorlatok, jogalkalmazási minták és problémák a bírói ítékezésben*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2011. 169.

¹¹⁴ Bencze (2011): i. m. 170–171.

¹¹⁵ Bencze (2011): i. m. 76, 169–170.

kiegészíti egymást annak érdekében, hogy az igazság napvilágra kerüljön. „Az igazság kérdése pedig nem jogi, nem logikai, nem etikai, nem metafizikai, hanem mélylélektani probléma.”¹¹⁶

Felhasznált szakirodalom

- Badó Attila: Az Egyesült Államok jogrendszere. In Badó Attila – Loss Sándor (szerk.): *Betekintés a jogrendszerek világába*. Budapest, Nyitott Könyv Kiadó, 2003. 77–109.
- Beck Salamon – Névai László (szerk.): *Magyar polgári eljárásjog*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1959.
- Bencze Máttyás: *Elvek és gyakorlatok, jogalkalmazási minták és problémák a bírói ítélezésben*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2011.
- Blutman László: *EU-jog a tárgyalóteremben. Az előzetes döntéshozatal*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 2003.
- Canor, Iris: *The Limits of Judicial Discretion in the European Court of Justice*. Baden-Baden, Nomos, 1998.
- Czoboly Gergely: *A perelhúzóadás megakadályozásának eljárási eszközei*. PhD-dolgozat. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2014.
- Dobai Sándor: Globalizáció és jog. *Jura*, 14. (2008), 2. 7–16.
- Ehrich, Eugen: *Grundlegung der Soziologie des Rechts*. München–Leipzig, Duncker und Humblot, 1913.
- Fülöp Botond: A közösségi jog létrejötte, fejlődése, különös tekintettel az Európai Bíróság jogfejlesztő tevékenységére. *Jogi Fórum*, 2001. november 21. Online: www.jogiforum.hu/publikaciok/51.1.0
- Gadó Gábor: Az eljárási igazságosság a polgári perben. *Magyar Jog*, 47. (2000), 1. 18–43.
- Gombos Katalin: *Bírói jogvédelem az Európai Unióban – Lisszabon után*. Budapest, CompLex Kiadó, 2011.
- Gombos Katalin: *Az Európai Unió jogának alapjai*. Budapest, Wolters Kluwer, 2012.
- Gombos Katalin: *A jog érvényesülésének térsége az Európai Unióban*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014a.
- Gombos Katalin: *The Methods of Judicial Protection in the European Union*. Saarbrücken, Lambert Academic Publishing, 2014b.
- Gombos Katalin: Harmonisation of Procedural Law vs Procedural Autonomy of the Member State. *Studia Iuridica Cassoviensia*, (2018), 6. 24–32.
- Gombos Katalin: Europeanisation Effects in the Court Jurisprudence. *International and Comparative Law Review*, 19. (2019), 1. 261–275. Online: <https://doi.org/10.2478/iclr-2018-0059>
- Haupt Egon: Perrend és bizonyítás. In Németh János – Varga István (szerk.): *Egy új polgári perrendtartás alapjai*. Budapest, HVG–ORAC, 2014. 474–489.
- Jeney Petra: Az európai bíróságok. In Kende Tamás – Szűcs Tamás (szerk.): *Európai közjog és politika*. Budapest, Osiris Kiadó, 2002. 392–476.
- Kaszás Ágnes: A bírói mérlegelés kérdései egy monográfia tükrében. *Iustum Aequum Salutare*, 4. (2008), 1. 157–177.
- Kengyel Miklós: *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben*. Budapest, Osiris Kiadó, 2003.
- Király Lilla: Az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali eljárásának kezdeményezése az eljárásra hatáskört biztosító rendelkezések alapján. *Bíróági Döntések Tára*, (2004), 11. 47–52.

¹¹⁶ Szabadfalvi (2019): i. m. 303.

- Király Lilla: Az előzetes döntéshozatal a tagállami felelősség tükrében. In Nocht Tibor – Bölskei János (szerk.): *Emlékkönyv Lábady Tamás 60. születésnapjára tanítványaitól*. Budapest, Szent István Társulat, 2005. 175–205.
- Király Lilla: Mely tagállami bíróságnak van előterjesztési kötelezettsége az előzetes döntéshozatali eljárásban az Európai Bírósághoz a polgári jogvitákban? *Jura*, 12. (2006), 2. 97–107.
- Kiss Daisy: A fair eljárás. In Papp Zsuzsanna (szerk.): *A magyar polgári eljárásjog a kilencvenes években és az EU jogharmonizáció*. Budapest, ELTE Eötvös, 2003. 117–140.
- Koncepció a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvénynek az elektronikus eljárás bevezetését és a perek gyorsítását célzó módosításáról. Igazságügyi és Rendészeti Miniszter IRM/CGKFO/2007/FJSZ/128. 2007. január.
- Kondorosi Ferenc: Európai és más jogi kultúrákról. *Jura*, 19. (2013), 1. 37–50.
- Kozmáné Váradiné Katalin: A jog és az igazság szolgáltatában. *Kelet-Magyarország*, 2015. július 18. Online: www.kelet.hu/megyei-korkep/2015/07/17/a-jog-es-az-igazsag-szolgalataban.kelet
- Környei Máttyás: Interjú Varga Istvánnal a 2018. január 1-én hatályba lépő új Polgári perrendtartási kódexről. *Ars Boni*, 2017. április 27. Online: <http://arsboni.hu/interju-varga-istvannal-2018-január-1-en-hatalyba-lepo-uj-polgari-perrendtartasi-kodexrol/>
- A Kúria Polgári Kollégiuma Joggyakorlat-Elemző Csoport: Összefoglaló vélemény. A perorvoslati bíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlata. Budapest, 2013. december 2. Online: www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglvelemen.pdf
- Metzinger Péter: Summum ius summa iniuria, avagy a jog joga. *Jura*, 12. (2006), 2. 41–53.
- Mohai György: Az előzetes döntéshozatali eljárás és a polgári perrendtartás 2. *Cég és Jog*, 2003. október 15. 11–15.
- Muzsalyi Róbert: Az EU-jog hatása a magyar polgári eljárásjogra. *Magyar Jog*, 62. (2015), 6. 348–358.
- Nyilas Anna: *A polgári per egyszerűsítésének és gyorsításának eszközei az európai jogrendszerekben, különös tekintettel a kis értékű követelésekre vonatkozó eljárásokra*. PhD-értekezés. Debrecen, Debreceni Tudományegyetem, 2011.
- Osztovits András: Az Európai Községek Bírósága előzetes döntéshozatali eljárásának hatása a magyar polgári eljárásjogra. *Európai Jog*, 3. (2003), 2. 34–41.
- Pekár Tamás: Beszámoló az Európai jog és jogfilozófia című konferenciáról. *Iustum Aequum Salutare*, 4. (2008), 1. 184–191.
- Simon Károly László: Az állítási kötelezettség és az állítási teher a polgári eljárásjogban. *Jura*, 12. (2006), 2. 73–81.
- Simon Károly László: *Tartásdíjigények érvényesítése határok nélkül*. Budapest, HVG–ORAC, 2018.
- Szabadválvi József: A „jogászai formalizmus” kritikája – Szabó József a jogászai gondolkodás „uralkodó” felfogásáról. *Magyar Jog*, 66. (2019), 5. 299–304.
- Szentes Barbara: A szubjektum szerepe a bírói döntéshozatalban. *Studia Iuvenum Iurisperitorum*, (2012), 6. 11–24.
- Szmodis Jenő: A jogelvek néhány jogelméleti kérdéséről. *Jogtudományi Közöny*, 70. (2015), 4. 206–218.
- Virág Csaba: Az alaki igazságosságot előtérbe helyező fair eljárás nem zárja ki a jó és helyes döntés lehetőségét. In Németh János – Varga István (szerk.): *Egy új polgári perrendtartás alapjai*. Budapest, HVG–ORAC, 2014. 362–377.
- Visegrády Antal: A magyar jogi kultúráról. *Polgári Szemle*, 15. (2019), 4–6. 153–177. Online: <https://doi.org/10.24307/psz.2019.1211>
- Zlinszky Imre: *A bizonyítás elmélete a polgári eljárásban, tekintettel a jogfejlődésre és a különböző törvényhozásokra*. Budapest, Athenaeum, 1875.

Felhasznált jogesetek

- N. V. Algemene Transport en Expeditie Onderneming van Gend & Loos társaság és a holland adóhatóság C-26/62. sz. ügyben 1963. február 5-i ítélet, (Van Gend en Loos-ügy), (ECLI:EU:C:1963:1)
- Milch-, Fett- und Eierkontor GmbH v. Hauptzollamt Saarbrücken C-29/68. sz. ügy, 1969. június 24-i ítélet (ECR 1969 00165, ECLI:EU:C:1969:27)
- Rheinmühlen-Düsseldorf v. Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel C-166/73. sz. ügy, 1974. január 16-i ítélet (ECR 1974 00033, ECLI:EU:C:1974:3)
- Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v. Ministry of Health 283/81. sz. ügyben, 1982. október 6-i ítélet (CILFIT-ügy), (ECR 1982-03415, ECLI:EU:C:1982:335)
- Andrea Francovich és az Olasz Köztársaság, valamint Danila Bonifaci és társai és az Olasz Köztársaság a C-6/90. és a C-9/90. sz. egyesített ügyekben 1991. november 19-i ítélet (Frankovich-ügy), (ECR 1991 I-05357, ECLI:EU:C:1991:428)
- Wienand Meilicke v. ADV/ORG A. Meyer AG C-83/91. sz. ügy, 1992. július 16-i ítélet (ECR 1992 I-04871, ECLI:EU:C:1992:332)
- Union royale belge des sociétés de football association ASBL és Jean-Marc Bosman között, a Royal club liégeois SA és Jean-Marc Bosman, az SA d'économie mixte sportive de l'union sportive du littoral de Dunkerque, az Union royale belge des sociétés de football association ASBL, az Union des associations européennes de football (UEFA) között, valamint az Union des associations européennes de football (UEFA) és Jean-Marc Bosman között C-415/93. sz. ügyben 1995. december 15-i ítélet (ECR 1995 I-04921, EBHT 1995., I-4921. o.)
- Ditta Angelo Celestini v. Saar-Sektkellerei Faber GmbH & Co. KG. C-105/94. sz. ügyben 1997. június 5-i ítélet (ECR 1997 I-02971, ECLI:EU:C:1997:277)
- Landesgrundverkehrsreferent der Tiroler Landesregierung v. Beck Liegenschaftsverwaltungsgesellschaft mbH und Bergdorf Wohnbau GmbH, in liquidation C-355/97. sz. ügy, 1999. szeptember 7-i ítélet (ECR 1999., I-04977, ECLI:EU:C:1999:391)
- Océano Grupo Editorial SA kontra Roció Murciano Quintero (C-240/98. sz. ügy) és Salvat Editores SA kontra José M. Sánchez Alcón Prades (C-241/98. sz. ügy), José Luis Copano Badillo (C-242/98. sz. ügy), Mohammed Berroane (C-243/98. sz. ügy) és Emilio Viñas Feliú (C-244/98. sz. ügy) C-240/98. sz. 2000. június 27-i ítélet (ECR 2000 I-04941, ECLI:EU:C:2000:346)
- Cofidis SA v. Jean-Louis Fredout C-473/00. sz. ügy, 2002. november 21-i ítélet (ECR 2002 I-10875, ECLI:EU:C:2002:705)
- Gaston Schul Douane-expéditeur BV v. Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit C-461/03. sz. ügy, 2005. december 6-i ítélet (ECR 2005 I-10513, ECLI:EU:C:2005:742)
- The Queen, az International Air Transport Association és az European Low Fares Airline Association kérelmére kontra Department for Transport C-344/04. sz. ügy, 2006. január 10-i ítélet (ECR 2006 I-00403, EBHT 2006 I-00403)
- Az Európai Községek Bizottsága kontra Francia Köztársaság C-255/04. sz. ügy, 2006. június 15-i ítélet (ECR 2006 I-05251, ECLI:EU:C:2006:401)
- CARTESIO Oktató és Szolgáltató bt. C-210/06. sz. ügy, 2008. december 16-i ítélet (ECR 2008 I-09641, ECLI:EU:C:2008:723)
- Pannon GSM Zrt. kontra Sustikné Győrfi Erzsébet C-243/08. sz. ügy, 2009. június 4-i ítélet (ECR 2009 I-04713, ECLI:EU:C:2009:350)
- VB Pénzügyi Lízing Zrt. kontra Ferenc Schneider C-137/08. sz. ügy, 2010. november 9-i ítélet (ECR 2010 I-10847, ECLI:EU:C:2010:659)
- ÖBB-Personenverkehr AG C-509/11. sz. ügy, 2013. szeptember 26-i ítélet (ECLI:EU:C:2013:613)

Lokman Emrek kontra Vlado Sabranovic C-218/12. sz. ügy, 2013. október 17-i ítélet
(ECLI:EU:C:2013:666)

Európai Bizottság kontra Magyarország C-392/15. sz. ügy, 2017. február 1-i ítélet
(ECLI:EU:C:2017:73)

BH 2008.304. BH 2016.M.21; EBH 2005.1320.

1/2009. (VI. 24.) PK KK közös vélemény

2/2011. (XII. 12.) PK vélemény